

הרעיון הלאומי

מדינת ישראל, כפי שלמדנו בפרק הקודם, הוקמה, על פי מגילת העצמאות, כמדינת לאום יהודית. רבות מהמדינות הקיימות בעולם הינן מדינות לאום.

על מנת להבין מהי מדינת לאום נתמודד בחלק זה עם השאלות הבאות:

■ מהי לאומיות ואילו סוגי לאומיות קיימים?

■ כיצד נח הרעיון הלאומי, כיצד התפתח בקרב צמים

עונים ובקרב העם היהודי?

■ כיצד נח הרעיון הלאומי במדינות שונות?

■ האם יש קשר בין סוג הלאומיות של המדינה, לבין השאלה האם המדינה היא

דמוקרטית השוארת על זכויות אזרחיה?

■ מהי השפעת האלטרנטיבה על מדינת הלאום במאה

העשרים ואחת?

מהי לאומיות?

לאומיות היא רעיון מדיני, השקפת עולם הטוענת שלכל לאום* (עם) יש זהות משותפת, ויש לו זכות למדינה משלו שבמסגרתה הוא מקיים, משמר ומקדם את אותה זהות. הלאומיות מתבססת על ההכרה של בני אותה קבוצה שיש להם דברים משותפים שמהווים עבורם מקור הזדהות, שהופכים אותם לקבוצה אחת, על רצונם לחיות ביחד ועל השאיפה למדינה ריבונית של בני הלאום.¹

יש קבוצות לאומיות שהזהות המשותפת שלהן מבוססת על שותפות אתנית-תרבותית ויש קבוצות לאומיות שהזהות המשותפת שלהן מבוססת על שותפות מדינתית כאזרחי אותה מדינה. שני סוגי קבוצות אלה יוצרים שני מובנים שונים של לאומיות:

1. לאומיות אתנית-תרבותית.

2. לאומיות מדינתית.

*לאום - קבוצת אנשים שיש להם מאפיינים משותפים ושאיפה להגדרה עצמית. לרוב לאום מבוסס על יסודות משותפים כמו: מוצא, תרבות, שפה, מסורת, היסטוריה ולעיתים גם דת. אפשרות אחרת היא שותפות על בסיס אזרחות במדינה אחת ומחויבות לחוקיה וערכיה

¹ למושג לאומיות יש הגדרות שונות במחקר, חלקן אינן רואות בשאיפה למדינה ריבונית מרכיב הכרחי בהגדרת הלאומיות. ספר זה אינו נוקט בגישה זו. © כל הזכויות שמורות אין לעשות שימוש בחומרים אלה אלא למטרות לימודיות

מהי לאומיות אתנית – תרבותית?

לאומיות אתנית-תרבותית מתבססת על מוצא, שפה, תרבות, מנהגים, מסורות, אורחות חיים והיסטוריה ולפעמים גם דת משותפת. מאפיינים אלה מייחדים את הלאום מקבוצות אחרות, מאחדים את חבריו ויוצרים ביניהם תודעה של שייכות. הלאום האתני-תרבותי קודם למדינה, ולכן, גם אם מימש הלאום את שאיפתו למדינה ריבונית, הזהות המשותפת של המשתייכים לאותו לאום אתני-תרבותי אינה תלויה בשאלה האם הם אזרחי מדינת הלאום שלהם. דוגמה לכך ניתן לראות ביהודים שאינם ישראלים: הם משתייכים ללאום היהודי על אף שהם אזרחי מדינות שונות.

מהי לאומיות מדינתית?

לאומיות מדינתית היא לאומיות המבוססת על האזרחות במדינה אחת. עמים לאומיים מדינתיים התלכדו סביב נכונות לחיות יחדיו במדינה אחת וקבלה של אותו משטר ואותם חוקים. הזהות המשותפת לכל בני הלאום מושתתת על היותם אזרחים של אותה מדינה. המדינה היא הדבק המלכד את בני הלאום.

ההבדל בין היסודות שעליהם מתבססים שני סוגי הלאומיות מתבטא בכך שחברי הלאום המדינתי הם אזרחי המדינה ורק הם. למשל, כל אזרחי ארה"ב שייכים לאומה האמריקאית, ורק הם. ואילו בלאומיות האתנית-תרבותית אין חפיפה בין ההשתייכות הלאומית לבין ההשתייכות למדינת הלאום כאזרח. למשל, ישנם אזרחי ישראל שאינם יהודים, למשל הערבים והדרוזים, וישנם יהודים שאינם אזרחי ישראל, אלא אזרחי מדינות אחרות. כפי שנראה בהמשך, רבות ממדינות העולם, ובהן מדינת ישראל מזוהות עם מודל הלאומיות האתנית-תרבותית. מעתה ואילך, כאשר נשתמש במושגים לאומיות ומדינת לאום, כוונתנו למונח האתני-תרבותי בלבד, אלא אם נציין אחרת.

קבוצה אתנית – תרבותית

מקור המילה 'אתני' ביוונית. 'אתנוס' ביוונית - פירושו: "עם" במונח של בני מוצא משותף – צאצאים של אותם בני דורות קודמים. "תרבות" קבוצת אנשים בעלי מנהגים משותפים, שפה משותפת, אורחות חיים דומים, טקסים משותפים, חינוך לאותם ערכים ולאותה תודעה היסטורית, ולעתים דת משותפת.

קבוצה אתנית-תרבותית

חולקת מכנים משותפים גם אתניים וגם תרבותיים

כיצד נח הרעיון הלאומי?

הלאומיות היא תופעה שהפכה לרווחת בתקופה המודרנית. אך לפי חוקרים מסוימים יש לה תקדימים ושורשים בתקופות קדומות הרבה יותר. חלק מן החוקרים מציינים את העם היהודי העתיק כהוכחה לקיומה של לאומיות קדומה. לאורך ההיסטוריה בני האדם התלכדו לקבוצות וחיו יחד. לחלקם היה מוצא משותף ולחלקם לא. הם יצרו שפה שהיא אמצעי תקשורת בסיסי בין בני אדם, מנהגים, מסורת, אורח חיים, היסטוריה ותרבות משותפת, שליכדה אותם והעניקה להם תחושה של שייכות. חלק מהקבוצות האתניות- תרבותיות המשיכו לחיות כקבוצות ללא רצון לשאיפה מדינית. החל משלהי המאה השמונה עשרה התפתחה לאומיות מודרנית. אצל חלק מהקבוצות החלה להתפתח הכרה שהן לאום. כך, קמו תנועות לאומיות שניסו לממש את הרצון להגדרה עצמית של הלאומים השונים במדינות לאום, כמו למשל התנועה הלאומית האיטלקית.

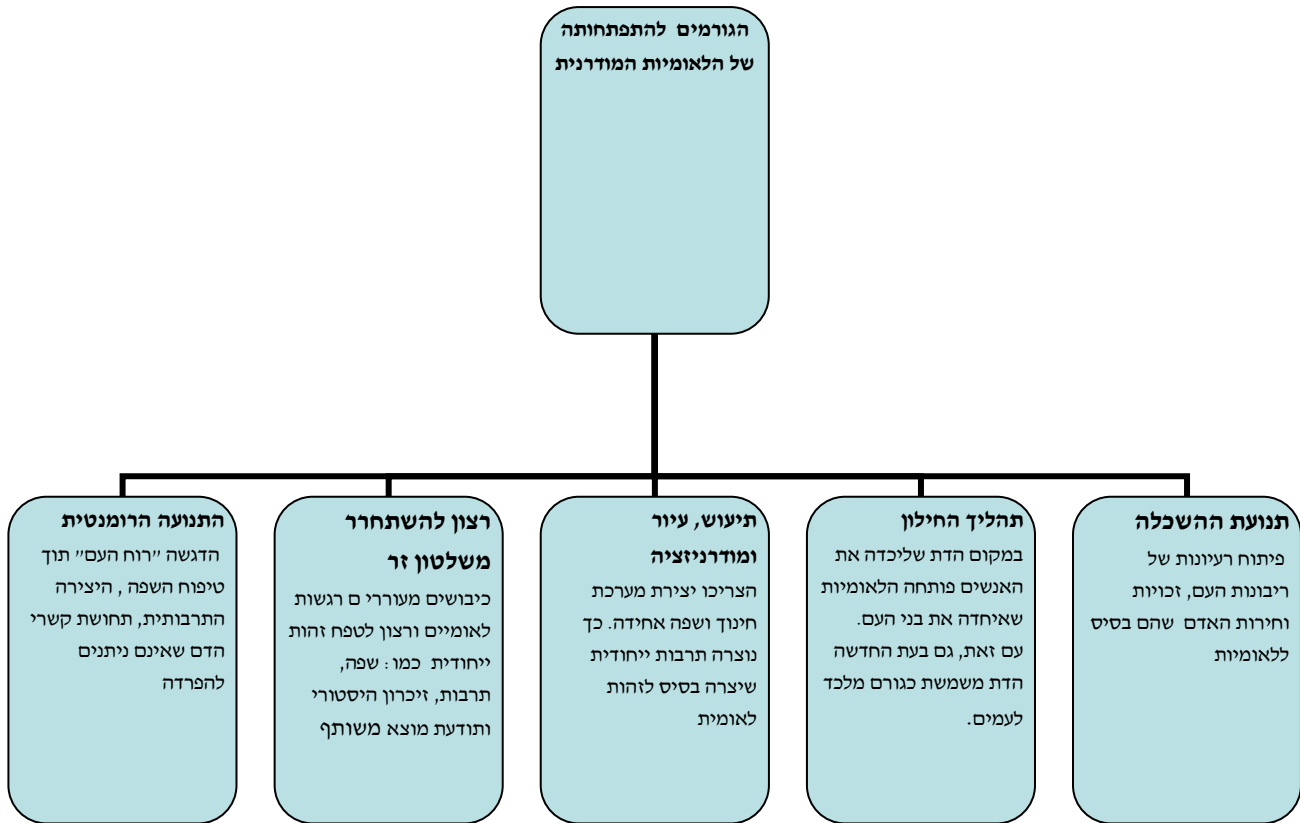
מה היו האזרחים להתפתחות של הלאומיות המודרנית שהובילו ליצירת מדינות לאום אתנו-תרבותיות עצת החדשה?

הגורמים לצמיחת הלאומיות המודרנית הם שילוב של רעיונות מההגות הפוליטית ותופעות היסטוריות שהתרחשו במאות האחרונות, שהולידו את מדינות הלאום, נציג בתרשים את הגורמים להתפתחות הלאומיות המודרנית באירופה.

ג'והאן גוטיב פייכט

Figure 1מאציני 1805-1872 מהוגי הרעיון הלאומי ומקימה של איטליה המודרנית [התמונה מאתר ויקיפדיה](#).

לאומיות יהודית

מה היו האזרחים הציוריים להתפתחותה של הלאומיות היהודית המודרנית?

הלאומיות היהודית התעוררה בהשפעת תהליכים פנימיים, שהתרחשו בעם היהודי ותהליכים חיצוניים שהשפיעו על תהליכים אלו.² לאורך כל הדורות האמינו היהודים בהבטחה האלוהית, שהעם היהודי יחזור לארץ ישראל. האמונה והגעגוע לציון, היו רגשות משותפים שליכדו את היהודים בכל ארצות הגלות. הרעיון הלאומי נשאר בעם ישראל כתקווה וכשאיפה במהלך שנות הגלות. אלא שהוא לא היה

² מטרתו של חלק זה היא להציג בפניכם בקצרה את התפתחותה של הלאומיות היהודית המודרנית. נושא שיורחב בשיעורי היסטוריה.

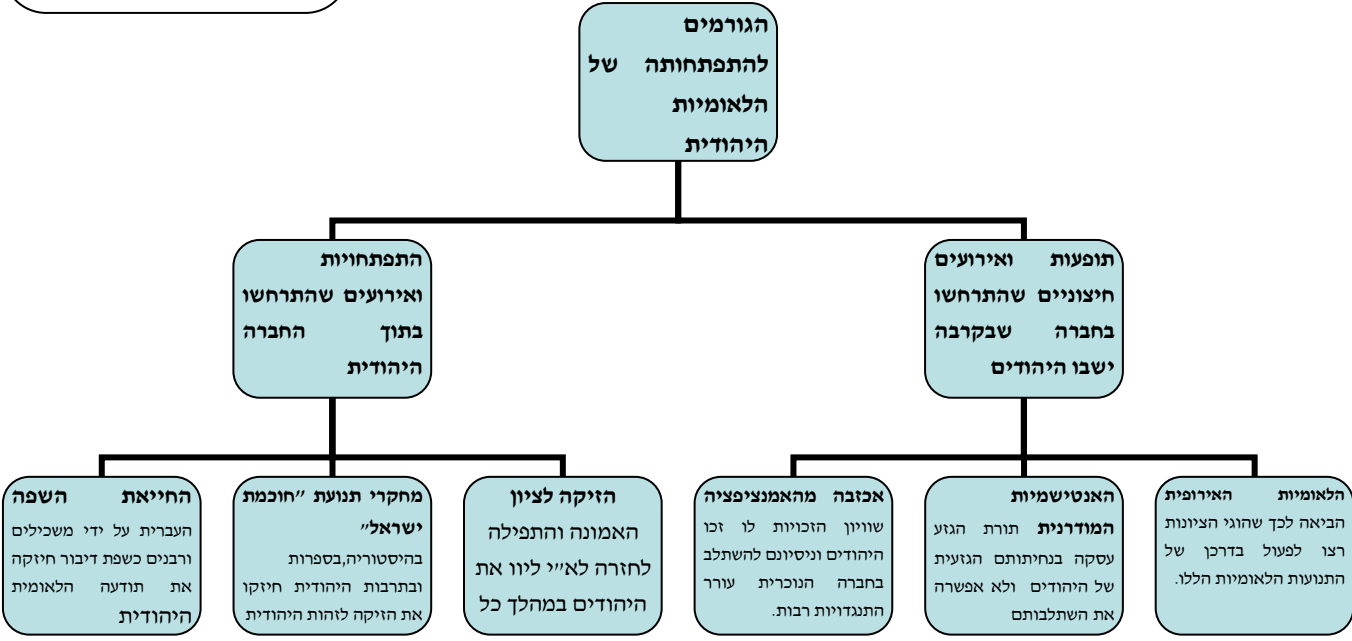
*העברית שימשה במשך אלפי שנים כשפת תפילה וכתובה של ספרות קודש. בראשית המאה ה-19 החלו אנשי ההשכלה והתחיה היהודיים לכתוב בעברית גם בשפת חולין. למשל אברהם מאפו כתב את הרומן שלו "אהבת ציון" בעברית ב-1853. (מבוסס על "עברית" מ"תרבות ישראל"

בר מימוש ולכן גם נחלש במידת מה במישור המעשי. במאות ה-19 וה-20 חלה תחייה של השפה העברית כשפה שימושית ולא רק כשפת התפילה*, שהיא אחת הדוגמאות להתעוררות של לאומיות יהודית.

חלק מהתופעות שהתרחשו באירופה עוררו ביהודים את הרצון לחקות את ההתעוררות של הלאומיות האירופאית ובלשונו של משה הס* - "רומי וירושלים*". התפתחויות אחרות כמו: תורת הגזע והאכזבה משוויון הזכויות (=האמנציפציה) שהוענק ליהודים, גרמו לדחיקתם של היהודים ולפנייתם לפיתרון הלאומי.

ההתעוררות הלאומית של העם היהודי בתקופה המודרנית הולידה את התנועה הציונית. תנועה זו שאפה לממש את זכות ההגדרה עצמית של העם היהודי באמצעות עשייה מדינית ומעשית. בשונה מהלאומיות של עמים אחרים, שהתאפיינה ביצירת אומה היושבת על אדמתה, היהודים היו מפוזרים בגולה ועל כן פעלו למימוש לאומיותם בארץ ישראל, מחוץ לגבולות המדינות בהם ישבו.

* **משה הס** הוגה דעות יהודי נולד בגרמניה 1812-1875. היה סוציאליסט אחר כך הפך לאחד ממבשרי הציונות. הושפע מתהליך העצמאות של איטליה כתב את ספרו "רומי וירושלים" בו הדגיש את הצורך בתחייה לאומית של העם היהודי. כמו שאיטליה השתחררה, כך תשתחרר גם ירושלים. דיבר על הצורך ברכישת אדמות בארץ ישראל. עצמותיו הועלו לארץ ב-1961

שאלה: ציין והסבר נקודות דמיון ונקודות שוני בין התפתחות הלאומיות המודרנית בכלל לבין ההתפתחות הלאומית של העם היהודי.

האט הצליחו התנועות הלאומיות להקים מדינות לאומ?

*ב-14 העקרונות שהתווה הנשיא האמריקאי וודרו וילסון ב-1918 כבסיס להסדר שלום בעולם לאחר מלחמת העולם הראשונה הוא קבע את הזכות של עמים להגדרה עצמית במדינה משלהם. ואמנם לאחר המלחמה קמו מדינות לאום חדשות.

שאיפת התנועות הלאומיות הייתה ללכד את כל בני הלאום

במדינה אחת ולהגדירה כמדינת לאום, במהלך המאה העשרים עוצבה

מפת המדינות באירופה על פי עקרונות לאומיים בשלושה גלים: **גל ראשון** לאחר מלחמת העולם הראשונה ששרטט את הגבולות, והוקמו בו מדינות לאום חדשות לפי עקרון הלאומיות. **גל שני** לאחר מלחמת העולם השנייה, שהעביר בכפייה את האוכלוסיות בהתאם לגבולות הלאומיים. דוגמה לגל הראשון: לאחר מלחמת העולם הראשונה קמו מספר מדינות לאום חדשות במרכז ובמזרח אירופה. מדינות אלו הוקמו על שטחים שהשתייכו טרם המלחמה לקיסריות הרוסית והאוסטרו-הונגרית. במסגרת זו נוצרו תשע מדינות חדשות: פינלנד, אסטוניה, ליטא, לטביה, פולין, צ'כוסלובקיה, הונגריה, אוסטריה ויוגוסלביה*.

הגל השני בעיצוב מדינות הלאום, היה כרוך בגירושים אתניים והפרדה של אוכלוסיות מעורבות כדי ליצור התאמה בין האוכלוסיות לבין הגבולות החדשים לאחר מלחמת העולם השנייה. גבולות ברה"מ נעו מערבה אל שטחים שהיו בעבר בשלטון פולין, וגבולות פולין נעו אף הם מערבה אל מה שהיה שטחה של גרמניה. עקב כך פונו מיליוני פליטים מקבוצות אתניות שונות. לפולין הוגלו חצי מיליון פליטים שחיו באזורים שנהפכו להיות של ברה"מ, וחצי מיליון אוקראיניים שחיו קודם בפולין נשלחו לרפובליקה האוקראינית הסובייטית. כך מומש במידה רבה האידיאל האתני לאומי: לרוב האומות באירופה הייתה מדינה משלהם. עם זאת במזרח אירופה השלטון הסובייטי אמנם הכיר במשך עשרות שנים להלכה בקיומן של מדינות לאום ברחבי בריה"מ, אך במציאות פעל שלטון מרכזי קומוניסטי אנטי לאומי.

הגל השלישי התפרקות בריה"מ שהחלה בשנת 1991 הביאה במשך השנים להקמתן של מדינות לאום עצמאיות בשטחי בריה"מ לשעבר. תופעה דומה הייתה גם ביוגוסלביה. בשני המקרים התמוטט שלטון הדיכוי המרכזי וקמו מחדש מדינות. האחרונה שבהם היא קוסובו שב-2008 פרשה מסרביה והכריזה על עצמאותה.

עם זאת, **קבוצות לאומיות רבות לא זכו למדינת לאום** ולמימוש זכות ההגדרה העצמית מכמה סיבות:

משימה אינטרנטית:

בדקו באינטרנט וציינו את שמות המדינות שהשתחררו מהשלטון הסובייטי. ואת המדינות שהוקמו בשטחה של יוגוסלביה לשעבר.

- **פיזור בני הלאום** - עמים רבים מפוזרים במדינות שונות. חוסר היכולת לאחד את כל בני הלאום האתני במקום אחד מקשה על הקמת מדינה אחת ללאום אחד.
- **חוסר הנכונות של מדינות לוותר על חלקים משטחן** - מדינות לאום אתניות לא הסכימו לוותר על שטחים לטובת הקמת מדינות לאום לקבוצות המיעוט האתניות השונות שחיו בקרבן. לדוגמה: ספרד עד היום לא מותרת על שטח לטובת הבסקים. ובאסיה, הכורדים מרוכזים בחבל ארץ הממוקם בשטחן של ארבע מדינות: תורכיה, סוריה אירן ועירק, אולם אף אחת מהן אינה מוכנה לוותר על שטח לטובת הענקת עצמאות לכורדים.
- **הגירה** - התופעה של הגירה הולכת וגוברת של אנשים, ממדינה למדינה ומיבשת ליבשת, מביאה לשילוב בני עמים שונים במדינות שונות. לכן לא מתמש הרעיון של מדינה אחת לכל לאום וכל לאום במדינה אחת.

הרעיון הלאומי ואיחוס המדינות שנות כיום

מדינת לאום מדינתית
לאומיות מדינתית

מדינת לאום אתנית תרבותית
מדינה רב תרבותית
לאומיות אתנית תרבותית

אנו מוצאים כיום דגמים שונים של מדינות :

1. מדינת לאום (אתנית-תרבותית)
2. מדינה דו לאומית
3. מדינה רב תרבותית
4. מדינת לאום מדינתית.

הקריטריון המבחין בין המדינות הוא : *כיצד המדינה מציגה את זהותה ביחס לקבוצות הלאומיות המרכיבות אותה?*³

מדינת לאום

מדינת הלאום (האתנית תרבותית) - זהותה של המדינה נקבעת על פי יסודות אתניים-תרבותיים של קבוצת הרוב הלאומית במדינה, המדינה מזוהה עם לאום אחד ומעניקה לשפתו, לתרבותו, למערכת הערכים והאמונות שלו את המקום המרכזי במרחב הציבורי של המדינה. האוכלוסייה מורכבת מרוב לאומי דומיננטי וכמעט תמיד גם ממיעוטים לאומיים נוספים*. מדינת לאום מתאפיינת במדיניות הגירה המעניקה עדיפות למהגרים שהם בני הלאום הדומיננטי. כבכל מדינה מתקיימים במדינות אלו גם יסודות מדינתיים המלכדים את אזרחי המדינה. מדינות רבות בעולם הן מדינות לאום כמו: יוון, פולין, רומניה, הונגריה גרמניה, איטליה וישראל.

סמלה של איסלנד

©ויקיפדיה העברית

* הרפובליקה של איסלנד

מדינה שיש בה כ-300.000

אזרחים בני קבוצה

לאומית אחת ללא

מיעוטים משמעותיים.

³ לגבי המדינה הרב-תרבותית השאלה היא מהו היחס של המדינה לקבוצות הלאומיות והתרבותיות המרכיבות אותה.

© כל הזכויות שמורות אין לעשות שימוש בחומרים אלה אלא למטרות לימודיות

מדינה דו לאומית

זהותה של המדינה נקבעת על פי יסודות אתניים-תרבותיים של

שתי הקבוצות הלאומיות הדומיננטיות במדינה.

כלומר המדינה מעניקה לתרבות, לשפה, לערכים של שתי

הקבוצות האתניות – תרבותיות הללו את היכולת להשפיע

על המרחב הציבורי של המדינה. לעתים מדובר במרחב ציבורי אחד

המושפע משני הלאומים, ולעתים המרחב הציבורי הכללי ואזורי

ההשפעה בשטחי המדינה מחולקים בין שני הלאומים. במדינה יש יסודות

מדינתיים משותפים המגבשים את שני הלאומים ויש מערכת שלטונית

המשותפת לשתי הקבוצות. **בלגיה*** היא מדינה דו לאומית של הלאום

הוולוני והלאום הפלמי.⁴

מודל עקרוני זה לא חייב להיות רק דו-לאומי, אלא ישנם מצבים שבהם

זהות המדינה נקבעת על פי יסודות אתניים-תרבותיים של

יותר משתי קבוצות לאומיות. למשל **שווייץ** היא מדינה **ארבע-לאומית**.

המכנה המשותף בדגם זה הוא שישנה רשימה סגורה ומוגדרת של קבוצות

לאומיות הנהנות במשותף מהגדרה עצמית במדינה ואילו קבוצות לאומיות

אחרות אינן שותפות בעיצוב זהותה של המדינה בכללה, גם אם תימצא

במדינה אוכלוסייה מקרבן.

מדינה רב תרבותית

זהותה של המדינה נקבעת על פי יסודות אתניים-תרבותיים של כל הקבוצות

הלאומיות במדינה. מדינה רב תרבותית אינה נותנת עדיפות לאף קבוצה לאומית

או תרבותית. היא שואפת לשתף את כולן בסמלי המדינה המרכזיים כגון: המנון,

שפה, סמלים וחגים לאומיים, אם כי **באופן מעשי** לא תמיד ניתן לשתף כל קבוצה

בכל נושא.

לא כל תרבות היא תרבות לאומית. המדינות הרב-תרבותיות מגדירות את זהותן

על פי כלל התרבויות החיות בקרבן, ולא דווקא תרבויות לאומיות, אך בוודאי שכל

התרבויות הלאומיות זכאיות להגנה הרב תרבותית. לכן, מדינה רב תרבותית היא

בהכרח גם רב לאומית.

⁴ כיום ישנם רבים מבני שתי הקבוצות הלאומיות בבלגיה המעוניינים לפרק את

מדינתם לשתי מדינות לאום.

סמלה של בלגיה

©ויקיפדיה העברית

*בלגיה מורכבת משלושה

מחוזות. פלנדריה שבה

מתגוררים מרבית אזרחי

המדינה. מרבית

האוכלוסייה במחוז זה הם

ממוצא גרמני והם דוברי

הולנדית. מחוז וולוניה

שמרבית תושביו הם

ממוצא צרפתי והם דוברי

צרפתית, ומחוז בריסל בו

מצויה עיר הבירה

שמתגוררים בו פלמים

חשבו: מהן היתרונות

והחסרונות של גישה רב

תרבותית. חפשו באינטרנט

התבטאויות של מנהיגי

מדינות, לדוגמא: אנגילה

מרקל מגרמניה ודייוויד

קמרון מבריטניה נגד הרב-

תרבותיות והסבירו את

המניעים שלהם.

***זכויות קבוצתיות**

(קולקטיביות) - זכויות
הנובעות מהכרה של המדינה
בייחוד הלאומי והתרבותי של
המיעוט **קבוצה** ומנכונותה
לסייע להם לשמר ייחוד זה

משימה אינטרנטית:

בדקו מה היה מעמדן
של צ'כיה וסלובקיה
לפני 1993. מה אתם
לומדים מכך?

חשוב להבחין בין **גישה רב תרבותית** לבין **מדינה רב תרבותית**. גישה רב תרבותית משמעותה הכרה בזכויות קבוצתיות של **קהילות** לתרבות ולשימור התרבות. גם מדינות לאום נוקטות לעתים בגישה רב-תרבותית ומעניקות זכויות קבוצתיות* לתרבויות השונות בקרבן ברמה **קהילתית**, אך מדינות אלו לא יעצבו את המדינה בכללה לאור כלל התרבויות המתגוררות בהן. מדינה רב תרבותית, לוקחת את רעיון הרב תרבותיות צעד נוסף ומגדירה את המדינה כולה לאור כלל התרבויות הלאומיות החיות בה. רק מדינות בודדות הגדירו את עצמן רשמית כרב תרבותיות: **קנדה, אוסטרליה וניוזילנד**.

המכנה המשותף לכל סוגי המדינות שהוצגו עד כאן הוא עצם ההכרה של המדינות בקיומם של לאומים ותרבויות. המדינות שונות זו מזו באופן שבו הן נותנות ביטוי ללאומים והתרבויות בזהות המדינה.

מדינת לאום מדינתית

במדינת הלאום המדינתית - זהותה של המדינה אינה מוגדרת בזיקה לקבוצת לאום אתנית – תרבותית כלשהי. זאת, בשונה משלושת הדגמים שהוצגו עד עתה. כפי שכבר למדנו, למדינת הלאום **המדינתית יש "לאומיות"**, אך משמעותה אינה מכוונת כלל ללאומיות אתנית תרבותית. במדינת לאום מדינתית "הלאום" הוא **כלל אזרחי המדינה והם בלבד**. המכנה המשותף בין חברי הלאום המדינתי מתבטא **ברצון לחיות יחדיו במדינה אחת תחת אותה מערכת חוקים. צרפת וארה"ב הן דוגמאות לדגם זה**.

עם זאת, יש **המבקרים** דגם זה של מדינת לאום **מדינתית** ומצביעים על כך שבמציאות, ניתן לזהות גם במדינת הלאום **המדינתית ערכים תרבותיים ויסודות אתניים** של קבוצות **לאום אתניות-תרבותיות דומיננטיות**. למשל, בצרפת יסודות אתניים של קבוצה לאומית אחת מתבטאים בטיפוח של תודעת המוצא הגאלי. צרפת אינה מכירה בשפות של קבוצות ותיקות כמו הברטונים והקורסיקנים. בארה"ב ניתן לזהות יסודות תרבותיים דומיננטיים של קבוצה תרבותית אחת ממוצא אנגלו סקסי המתבטאת בבלעדיותה של השפה האנגלית במדינה.

זהותה הלאומית של מדינה עשויה להשתנות בעקבות החלטות של אזרחי המדינה. קנדה היא דוגמה הממחישה טענה זו בכך שעברה מספר שינויים במהלך שנים: מזהות לאומית אתנית- תרבותית בריטית לזהות דו לאומית בריטית - צרפתית וכיום היא מגדירה את זהותה כמדינה רב תרבותית, המזוהה עם הקבוצות

הפרק הרעיון הלאומי מתוך הספר המעודכן "להיות אזרחים בישראל" מהדורת ניסוי

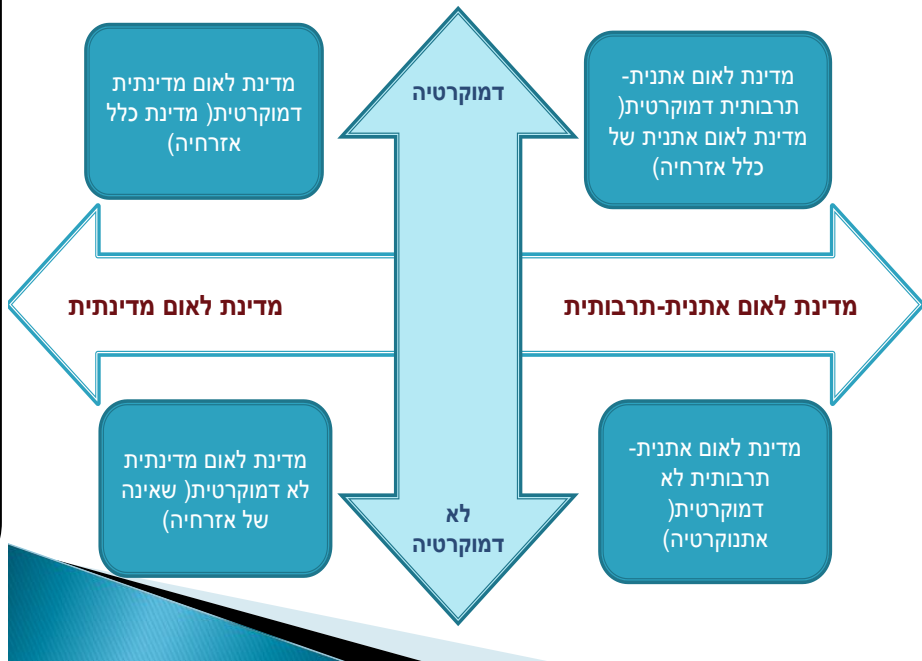
השונות: אנגלוסקסים, פרנקופונים (דוברי צרפתית), אינדיאנים, אסקימואים, וקבוצות מהגרים.

לאחר הצגת דגמי המדינות בציר הלאומיות נתמקד בשני דגמי היסוד של מושג הלאומיות: מדינת הלאום האתנית - תרבותית ומדינת הלאום המדינתית. נבחן את השאלה הבאה:

האם יש קשר בין סוג הלאומיות של המדינה, לבין השאלה האם המדינה היא דמוקרטית השוארת על זכויות אזרחיה?

ישנן מדינות לאום אתניות שאינן דמוקרטיות כמו: צפון קוריאה ועירק בתקופת סדאם חוסיין. וישנן מדינות לאום מדינתיות שאינן דמוקרטיות כמו חלק ממדינות אפריקה. לדוגמה, ניגריה והרפובליקה העממית של קונגו. לעומת זאת, ישנן מדינות לאום אתניות תרבותיות שהן דמוקרטיות כגון: גרמניה, צ'כיה וישראל. ויש מדינות לאום מדינתיות דמוקרטיות כגון: צרפת וארה"ב. מכאן נובע שאין קשר ישיר בין סוג הלאומיות (אתנית-תרבותית או מדינתית) לבין היותה של המדינה דמוקרטית או לא דמוקרטית.

המונח מדינת "כלל אזרחיה" משמש דוברים ישראלים בשלושה מובנים סותרים: מדינה שריבונותה מסורה לאזרחיה והיא דמוקרטית, מדינה בעלת לאומיות מדינתית או מדינה דו-לאומית יהודית-ערבית. אנו מתייחסים כאן למובן הראשון - המובן הדמוקרטי. מדינת לאום מדינתית יכולה להיות של כלל אזרחיה ויכולה להיות לא של אזרחיה ומדינת לאום אתנית תרבותית יכולה להיות של כלל אזרחיה (כמו ישראל), ויכולה להיות לא של אזרחיה.

יש הטוענים כי מדינת לאום אתנית-תרבותית פוגעת בזכויות מיעוטים מעצם הגדרתה כמדינה המזוהה עם חלק מאזרחיה בלבד ולכן מדינת לאום אתנית-תרבותית היא פחות דמוקרטית ממדינת לאום מדינתית. אך במציאות, בכל מדינות הלאום הדמוקרטיות, האתניות-תרבותיות או המדינתיות, יחסי הרוב והמיעוט הם מורכבים, ואף במדינות הלאום המדינתיות נשמעות טענות מצד בני קבוצות המיעוט אודות פגיעה בזכויותיהם.

למשל, צרפת מוגדרת כמדינת לאום מדינתית דמוקרטית, הרואה בכלל אזרחיה בני הלאום הצרפתי. אולם לקבוצות מיעוטים יש קושי לשמור על ייחודן התרבותי. דוגמה אחת לכך, היא שפת הלימודים בבתי הספר הממלכתיים. בצרפת אין לבני מיעוטים זכות למערכת חינוך ממלכתית בשפתם. (בניגוד למשל, לישראל שהיא מדינת לאום אתנית-תרבותית וממנת מערכת חינוך ממלכתית בערבית לבני המיעוט הערבי). דוגמה אחרת היא חוק הרעלה הכיפה והצלב הצרפתי שמונע ממוסלמיות לחבוש רעלה או חיג'אב (כיסוי הראש המוסלמי), מיהודים לחבוש כיפה או מנוצרים לענוד צלב גדול, בבתי ספר ממלכתיים או במקומות עבודה ציבוריים. בנוסף לפגיעה בזכויות הקבוצתיות של המיעוטים לתרבות, חוק זה גם פוגע בזכויות אדם כמו חופש הדת וחופש הביטוי. ניתן להסיק כי גם במדינות דמוקרטיות, לאומיות מדינתית אינה ערובה לשמירת זכויות מיעוטים.

מהן הנישואות ביחס למצאנה de הלאומיות כאנה הצערים ואחת בעידן הגלובליזציה*?

יש חוקרים אשר טוענים כי תהליך הגלובליזציה יוביל לפירוקה של מדינת הלאום המוכרת כיום בגלל הסיבות הבאות:

▪ הגירה של אוכלוסיות ממדינה למדינה בחיפוש אחר מקורות פרנסה ומשאבים גורמת כבר כיום לעירוב בין תרבויות ולאומים שונים ברוב מדינות אירופה והתופעה רק תלך ותגבר. ההגירה מחלישה את הקשר שבין מדינת הלאום לבני הלאום הדומיננטי ומקשה על יישום מדינת לאום אתנית-תרבותית.

האיחוד האירופי מסמן מגמה של העברה של מוקדי כוח פוליטיים וכלכליים ממדינות הלאום אל איחוד משותף על לאומי. הוא כולל 27 ממדינות אירופה. לדוגמה: יש מערכת משל כלל אירופאית: פרלמנט שבראשו עומדת מדינה שהיא הנשיאה התורנית, יש לו סמלי ריבונות כמו:

אתנוקרטיה- מדינה
המזוהה עם לאום אתני-תרבותי שאינה מעניקה זכויות ושווין לאזרחים שאינם בני הלאום. בנוסף, כל עמדות המפתח נתונות בידי קבוצת הלאום.

* גלובליזציה: מקור השם הוא במילה: "גלובוס". גלובליזציה הכוונה לתהליך כלל-עולמי שבו רעיונות, מידע, אנשים, הון, ומוצרים עוברים במהירות ממקום למקום, בלי שמרחק או גבולות יעכבו אותם. כך נוצר מעין שוק עולמי- גלובלי אחד שיש לו השפעה על המערכת הכלכלית, הפוליטית, התרבותית והחברתית ברוב מדינות העולם.

דגל שהוא כחול בעל 12 כוכבים, מטבע- היורו, עיר בירה- בריסל שבבלגיה, וגם מערכת משפטית. האיחוד האירופי מתאפיין גם בהורדת גבולות בין המדינות ובהענקת אפשרות מעבר חופשי ממדינה חברה אחת לשנייה ללא צורך בדרכון.

▪ **חברות עסקיות רבות הן רב לאומיות**, כלומר הן קונות חומרי גלם במדינה אחת, מייצרות במדינה אחרת ומוכרות את התוצרת לכל העולם, בכך הן חוצות גבולות בין מדינות. גורמים אלה פוגעים במעמדה של מדינת הלאום ומעבירים חלק מתפקידי המדינה המודרנית (לא דווקא בהיותה מדינת לאום) למסגרות על-מדינתיות.

▪ **התפשטות האינטרנט וכלי תקשורת** כלים טכנולוגיים חוצי גבולות הופכים את העולם ל"כפר גלובלי אחד" בעל שפה בינלאומית משותפת. הדבר משפיע על הזהות הלאומית של אזרחי המדינות השונות, שלחלק מאזרחיהן נוצרת זהות אוניברסאלית, שבאה לידי ביטוי למשל בחשיפה למוסיקה דומה המחלישה את הזהות הלאומית המקומית.

לעומתם יש חוקרים אחרים הטוענים שהתופעות הגלובליות יובילו **לחיזוקה של מדינת הלאום**, לדוגמה הקשחה בחוקי הגירה כמו בצרפת, בשל הכניסה הגדולה של מהגרי העבודה בחלק ממדינות אירופה. והתעצמותן של תנועות בדלניות כמו הבסקים והקטלנים בספרד.⁵

תרגול:

1. לפניכם הדגלים של צרפת ושל בריטניה, אילו סמלים מופיעים על כל אחד מהדגלים? מהו סוג הלאומיות בכל אחת מהמדינות לפי דגלה? נמקו תשובתכם.

דגל **צרפת**: שלושת צבעי הדגל מתייחסים בהתאמה לשלושת העקרונות של המהפכה הצרפתית. הכחול מתייחס לחירות, הלבן לשוויון והאדום לאחווה.

חברות עסקיות דוגמת נייקי שמרכזה בארה"ב: היא לוקחת את מקורות הגלם שלה ממדינות אחרות, ייצור המוצרים נעשה במדינות אחרות והמכירות של המוצרים המוגמרים הן בכלל המדינות.

⁵ פירוט נושא הגלובליזציה והשפעותיה יובא בפרק על הגלובליזציה.

© כל הזכויות שמורות אין לעשות שימוש בחומרים אלה אלא למטרות לימודיות

דגל הממלכה המאוחדת הבריטית מורכב משילוב של שלושה צלבים, המונחים זה על גבי זה.

2. קראו את המאמר של שלמה אבינרי "התקווה לא תמות" וענו על השאלות:

א. ציינו את היסודות האתניים של המדינות השונות כפי שהם באים לידי ביטוי בקטע ונמקו.

ב. הסבירו האם כותב המאמר מבחין בין מדינות שיש להן רק יסודות אתניים לבין מדינות שיש להן רק יסודות מדינתיים, נמקו את תשובתכם.

"התקווה לא תמות" / שלמה אבינרי

"לפעמים שומעים ערבים ישראלים (ויש יהודים המצטרפים לטענה זו) אומרים, שקשה להם לקבל את "התקווה" כהמנונם הלאומי, שאולי דגלה של המדינה וסמלה צריכים להיות אחרים, ושכסופו של דבר צריך גם חוק השבות להתבטל בשמם של ערכים אוניוורסליים — אם אכן תהיה המדינה (בלשונם) "מדינת כל אזרחיה". כאן צריך לומר דברים ברורים. בהחלט אפשר להבין את קשייו של ערביי ישראל (ואם הוא רוצה לקרוא לעצמו פלסטיני-ישראלי, זו כמובן זכותו) להזדהות עם שורות כמו "נפש יהודי הומייה" או "עין לציון צופייה". אך המנונים אינם המכנה המשותף הנמוך ביותר של כלל האוכלוסייה, אלא ביטוי לזהות היסטורית, וברוב החברות הדמוקרטיות יש כאלה שאינם מסכימים לזהות זו.

בארה"ב, שבה הפרדת הדת מהמדינה מעוגנת בחוקה, בכל זאת נחשבים חג המולד וחג הפסחא — חגים נוצריים לכל דבר — כחגים רשמיים לפי החוק. כדאי גם לזכור שחג המולד וחג הפסחא הם חגים רשמיים בכל מדינות אירופה, וכחלק מהדמוקרטיזציה הוכרזו שוב כחגים רשמיים במדינות הפוסט-קומוניסטיות. כל יהודי שחי בגולה מרגיש ודאי שיש כאן קושי.

כך גם בעניין הדגל. אפשר להבין את הקושי של ערביי ישראל להזדהות עם דגל תכלת לבן עם מגן דוד. אבל גם בדגליהם של מדינות דמוקרטיות רבות מופיע הצלב: שווייץ ושוודיה, דנמרק ונורווגיה, וכמובן, הצלב הכפול של אנגליה וסקוטלנד בדגל הבריטי. האם זה מונע מיהודי אזרח המדינות הללו להישבע אמונים לדגל? כמובן, זה מקשה עליו, כי גם במדינה דמוקרטית קשה להיות מיעוט. ברמה סמלית זו, ערביי ישראל הם בחברה טובה. מכל מקום, אין שום נורמה דמוקרטית המחייבת לשנות את טיב סמליה של מדינת לאום."

שלמה אבינרי, הארץ, 20.10.1995

הפרק הרעיון הלאומי מתוך הספר המעודכן "להיות אזרחים בישראל" מהדורת ניסוי

4. לפניכם קריקטורה המתייחסת למאבק לאומי בספרד, הסבירו מהי שאיפתם של שני הלאומים על פי הקריקטורה. בדקו באינטרנט האם שאיפה זו מתממשת במציאות.

